

Трагедыя ідэі¹

Зыгмунт Юндзіл

Ужо даўно, як жа даўно гэта было, калі наш край, пакрыты покрывама адвечных лясоў і таямнічых водаў, быў такой дзіўнай краінай – поўнай цішыні і кранальнага смутку.

Лясы высыкаюцца. Зніклі балоты. Разараліся некранутыя дзірваны, аднак і сённа гэта край ціхіх трагедый, ціхіх змаганьняў. Гэта край, у якім нават сучасныя палітычныя плыні набываюць формы драмы, рэха паэзіі.

Адно з такіх рэхаў прыносіць імя нядаўна памерлага Людвіка Абрамовіча. Ёсць у гэтым дзіўная іронія лёсу. На парозе новых гістарычных пераўтварэньняў, якія, магчыма, адкрывалі б шлях ягоным ідэям, закрылася кніга яго жыцця.

Але рэха ягонай думкі засталася. Яно недзе звоніць у людской памяці, недзе шалясціць па старонках нашых, віленскіх выданняў, якія перагортвае цяпер, можа, толькі рука гісторыка. Рэха думкі засталася вакол нас. Навошта? Гэтая думка мела і мае сваю афарбоўку, сваё дыханне, так, як мае свой жывы подых сноп збожжа і траваў, сарваных на нашай зямлі.

Краёвасць? Адкіньце крывыя палітычныя люстэркі, адкіньце надрукаваныя чорным па белым літары, адкіньце палеміку з яе арсеналам вострых як ланцэты слоў, шаблонных думак, агідных, як пудра старэйчых жанчын.

Краёвасць? Але ж гэта ніякая не сістэма статыстыка ці палітыка, гэта не сухая, цвёрдая праўда, а шырокая дарога, якая ідзе недзе ў свет, а потым заварочвае да кожнай сядзібы, да кожнай хаты – і атачае кожны дарожны выгін, і на кожнага, каго сустрэне, на кожнага – на полі і на дарозе – кідае позірк, які любіць і разумее, разам са словам, адказ на любое загучыць той самай нотай і тым самым гукам.

Краёвасць мае ў сабе фанатызм улюбёнасці і прымярае сілы для выканання намераў.

¹ Перакладзена паводле: Jundził, Zygmunt (1940). "Tragedja idei". *Gazeta Codzienna*, 10.03.1940.

Што з таго, што прайшлі ўжо стагоддзі, а з імі зніклі тыя ці іншыя гістарычныя формы – падмуркі ж засталіся. Шчарбатыя калосы Міндоўтавага замка маюць у сабе вялікую архітэктурную мінулага, з якой не можа параўнацца раскоша пакрытых гранітам ці мармурам сучасных гмахаў маладых дзяржаў.

Барозны, якія гісторыя праарала ў душах пакаленняў, застаюцца на доўгія, доўгія стагоддзі.

Недзе ў смуге стагоддзяў былі тыя цудоўныя часы, калі знікалі творчыя сілы, калі без скрыгату нянавісці стваралася дзяржава, якая ўзносіла гэтую дзівосную Вільню, сваю святыню. Былі тыя часы, калі гэты найвялікшы агмень думкі квітнеў. Былі – і прамінулі.

У канцэпцыі Людвіка Абрамовіча гэтыя часы *мусілі* вярнуцца, а польская думка і духоўныя сілы гэтага краю *мусілі* гэтай ідэі служыць.

Не змагу і не хачу ўдавацца ў падрабязнасці. Мне падаецца, што для разумення гэтай постаці дастаткова пазначыць напрамку шляхоў і гарызонты.

Гэта былі нашыя дарогі і нашыя гарызонты. Ён ішоў проста наперад, змагаючыся направа і налева, ішоў і не звяртаў увагі, што навокал было ўсё менш разумення, усё менш сяброў...

Паляк-патрыёт, які пад покрывам таямнічасці змагаўся за ідэю свабоды ў той час, калі яшчэ няшмат хто яе разумеў, у гады перамогі гэтай ідэі стаў постаццю, якая самотна стаяла на гарызонце польскай думкі.

Чаму так сталася? Ідэя адноўленай Польшчы нішчыла на шляху да акрэслення сваіх межаў вялікія асновы свайго існавання. Культ свабоды, традыцыі талерантнасці рабіліся састарэлым ідэйным рыштункам.

На “крэсах” польская палітычная ідэя забылася пра існаванне іншых задач, акрамя панавання. Дваццаць змарнаваных гадоў назаўсёды застануцца сумнай старонкай.

Каму, як не людзям, якія любілі гэты край і Польшчу, такая сітуацыя не магла не напаўняць душу горыччу?

Горыччу былі напоўненыя артыкулы Людвіка Абрамовіча ў газеце “Przegląd Wileński”*. Ён самотна і адважна ішоў сваёй вузкай, але прамой дарогай.

Я яго ведаў, і колькі разоў, чытаючы ягоныя лісты, шкадаваў, што гэты выдатны палітычны розум не знайшоў іншай формы змагання.

Але думка ягоная была высакародная. Яна заставалася на гістарычных шляхах польскай і літоўскай мінуўшчыны і служыла ім абедзвюм.

Трымаю перад сабой ягоны ліст, напісаны да мяне шмат гадоў таму, калі нас падзялялі не погляды, а спосабы іх выказвання, каля я неаднойчы выказваў шкадаванне, што ён занадта далёка сышоў са шляху польскай думкі, што зашмат у яго ёсць слоў вострай непрыязнасці і болю. У гэтым лісце ён сардэчна мне пісаў пра ідэю братэрства, пра пачуццё блізкасці народаў...

Састарэлыя, рамантычныя словы, сарванія на нейкім сентыментальным палетку XIX стагоддзя.

Дзе яны ёсць у жыцці? Паглядзіце навокал. Хто мне скажа, што вось гэта ёсць шлях да трыумфу вось гэтых лозунгаў, вось гэтых ідэй?

Ідзі маюць крылы. Палітыка іх ламае і цягне па зямлі.

То што сказаў бы Людвік Абрамовіч, калі б мог з ціхага кутка на Росах² вярнуцца да нас і паглядзець на тое, што робіцца ў Вільні?

Вернемся да гарызонтаў мінулага, вернемся да старых нямых падмуркаў любові да ўсёй гэтай нашай зямлі і будавання яе будучыні ўласнымі, але супольнымі сіламі.

А тады зноў стане перад намі гэтая постаць палітыка-летуценніка.

Незалежнасць мыслення, выразныя контуры ідэальных палажэнняў і рабскае ім падпарадкаванне, а над усім – непераадольная вера ў іх праўду і рэалізацыю ды пагарда да тых, хто іх не разумее. Вось контуры ягонай постаці.

Ён стаяў асобна, нібыта на высокім п'едэстале, і ўжо сёння стаў постаццю, якую атачае цень мінулага і цень трагізму.

Трагічным было гэтае праламленне чыстай і вялікай ідэі ў душы чалавека, які быў палякам і любіў як веліч Польшчы, так і незалежнасць Літвы. Дадзены трагізм – гэта таямніца гісторыі гэтага краю, які здолеў так дзівосна злучыць у адно гэтыя душэўныя повязі, так, што некалі не разбярэш, дзе тут ёсць польскі бок, а дзе літоўскі.

Ён стаяў на высокім подыуме і верыў, што нешта застанецца з ягонай працы, з ягоных надзеяў і памкненняў.

І сапраўды, рэха ягонай думкі дагэтуль адгукаецца ў сэрцах людзей.

² Маюцца на ўвазе могількі Росы – найбольш старажытны і каштоўны ў культурна-гістарычным сэнсе віленскі некропаль. – *Заўвага навуковага рэдактара.*